

ПРОБЛЕМИ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Автором досліджуються основні проблеми системи пенсійного забезпечення в Україні. Наголошується на необхідності перегляду нормативно-правових актів, що регулюють нарахування пенсій по категоріях. Запропоновано систему недержавного пенсійного забезпечення як альтернативу існуючій.

Автором исследуются основные проблемы системы пенсионного обеспечения в Украине. Отмечается необходимость пересмотра нормативно-правовых актов, регулирующих начисление пенсий по категориям. Предложена система негосударственного пенсионного обеспечения как альтернативу существующей.

The author examines the main problems of the pension system in Ukraine. Stressed the need to review regulations governing the calculation of pensions by category. The system is state pension as an alternative to the existing.

Ключові слова: система пенсійного забезпечення, демографічна ситуація, пільгові пенсії.

Українська система пенсійного забезпечення переживає на даний час складні проблеми, пов'язані з фінансово необґрунтованими й соціально несправедливими пенсійними зобов'язаннями, взятими на себе. Очікування покращення ситуації із економічним зростанням є безпідставним, оскільки, як показує закордонний досвід, економічне зростання через індексацію пенсій відповідно до підвищення рівня заробітної плати призведе до ще більших зобов'язань пенсійної системи порівняно з надходженнями до неї.

Огляд та узагальнення публікацій, що з'явилися за останні роки, дають змогу зробити висновок про зацікавленість науковців у дослідженні та розв'язанні проблем системи пенсійного забезпечення в Україні. Великий загальний науковців досліджує демографічні процеси, їх вплив на розвиток ринку праці. Серед них: М.П.Войнаренко, Т.Т.Милашенко, О.М.Мартин, В.О.Коломієць, П.О.Яровий.

Дослідженням щодо проблем розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні присвячені роботи таких відомих науковців, як М.П.Войнаренко, М.А.Лендела, В.В.Глуценка, В.Ю.Поповича, Ю.Ю.Мигалини та інших.

Але поряд із зростаючим інтересом науковців до демографічних проблем та особливостей розвитку ринку праці регіонів України невирішеним постає питання відсутності комплексного підходу до вироблення механізму формування системи пенсійного забезпечення та ефективного управління нею. Питання пенсійного забезпечення є одним з найгостріших питань розвитку ринку праці України.

Метою даної роботи є дослідити проблеми пенсійного забезпечення в Україні та виробити практичні рекомендації, які можна застосувати найближчим часом для покращення ситуації, що склалася.

Практично у всіх економічно розвинених країнах спостерігається старіння

населення, тобто переважання пенсіонерів над працюючими. Причому з кожним роком збільшується кількість пенсіонерів та тривалість їх життя. Згідно з прогнозами ООН [6], у країнах Європи в 2020 р. населення старшого віку (більше 60 р.) буде складати 25–27% від загальної кількості населення. Для прикладу, в 50-ті ХХ століття цей показник в Європі становив 7%.

В Україні в 1990 р. частка населення пенсійного віку становила 18%, в 2010 р. його чисельність збільшилась і сягає 23,5%. За деякими прогнозами [6], до 2025 р. демографічне навантаження зросте до 35% загальної чисельності населення України.

Питома вага пенсійних виплат у сукупних соціальних трансфертах досягла 43%, у бюджетах домогосподарств вона складає 21% сукупних ресурсів [1].

Характеризуючи чисельність пенсіонерів, які отримують пенсії в органах соціального захисту безпосередньо в Закарпатській області, можна констатувати, що вона плавно змінюється в незначних відсотках.

Отже, як видно з рис. 1, з кожним роком збільшується кількість пенсіонерів у Закарпатській області. Однак така ситуація притаманна не тільки одній або декільком областям, а є характерною для України загалом.

На збільшення кількості пенсіонерів значною мірою впливає те, що на пенсію виходять особи, які ще не досягли пенсійного віку, часто це особи віком від 35-40 років, які, однак, мають право за діючим законодавством виходити на пенсію або за вислугою років, або відносяться до тих категорій працівників, що не досягнувши пенсійного віку, можуть оформляти пенсію.

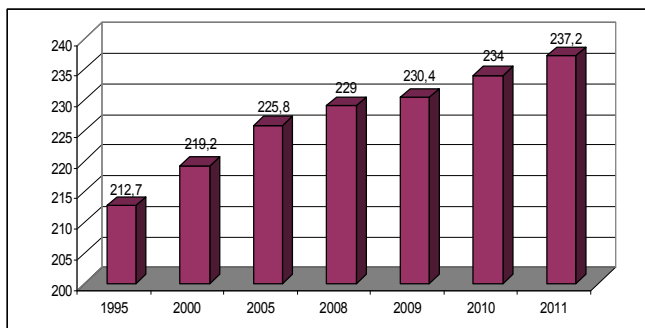

Рис. 1. Динаміка розміру чисельності пенсіонерів Закарпатської області (тис. осіб)

Також хочеться зазначити, що діюча нині система пенсійного забезпечення не є справедливою, оскільки розмір мінімальної пенсії занадто низький, середній розмір пенсій також не є високим, а розмір пенсій окремим категоріям – явно завищений. Економічно необґрунтований розмір пенсій окремим категоріям громадянам робить систему пенсійного забезпечення фінансово неспроможною.

На сьогодні більшість роботодавців, враховуючи недосконалість податкової та пенсійної системи, практикують з підлеглими розрахунок «у конвертах», часто уникаючи записів у трудові книжки, що в кінцевому підсумку ускладнює

ситуацію. Оскільки й так в Україні, враховуючи високий рівень міграційних процесів, на 10 офіційно працюючих – 9 пенсіонерів.

За даними Міністерства праці й соціальної політики [5], на сьогодні чисельність платників внесків на пенсійне страхування становить 15,2 млн. осіб, а кількість пенсіонерів – 13,7 млн. осіб. Якщо залишити систему пенсійного забезпечення без змін, то враховуючи негативні тенденції демографічних процесів, які і надалі будуть поглиблюватися, в середині 2020-х років кількість пенсіонерів може перевищити кількість працюючих.

Для пенсіонерів, які у свій час одержували високі заробітки й постійно сплачували великі суми страхових внесків, але не відносяться до пільгових категорій, пенсійні виплати також є занадто низькими. Оскільки їм нараховуються пенсії відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення», в той час як працівникам певних структур, наприклад, силових, нарахування здійснюються за іншим законом, що впливає на кінцеву суму нарахування та виплати пенсій. Хоча сплачували вони пропорційно заробіткам, майже такі самі страхові внески, як і інші категорії громадян.

Право виходу на пенсію без досягнення пенсійного віку не може слугувати своєрідною компенсацією з боку держави за тривалий час роботи в шкідливих умовах, за низьку заробітну плату чи виконання особливої роботи. Для громадян, що працюють в шкідливих умовах виробництва, доцільно законодавчо обмежити термін роботи, а також намагатися зробити максимально безпечними умови праці.

Ситуація з пільговими пенсіями ставить під загрозу поповнення пенсійного фонду загалом. Крім того, багато пенсіонерів-пільговиків продовжують працювати, часто на тому ж робочому місці, з якого пішли на пенсію. За даними Міністерства праці й соціальної політики [5], понад 13 млн. пенсіонерів продовжують працювати й далі.

На сьогодні в Україні занадто багато категорій, які можуть на пільгових умовах виходити на пенсію та отримувати економічно необґрунтовані пенсії, порівняно з пенсіями, що нараховуються відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення».

Крім того, більша частина населення зайнята в неофіційному секторі економіки. За даними Міністерства праці й соціальної політики [5], з 28,3 млн. осіб працездатного віку лише 18,7 млн. осіб зайнято в офіційному секторі економіки, а систематично сплачують податки лише 15,3 млн. осіб. Також не повністю сплачують податки громадяни, що займаються підприємництвом, здають в оренду майно та устаткування, мають підсобне господарство, самозайняті, та ті, що наймаються на роботу без укладення договору. За підрахунками експертів [5], від незареєстрованої підприємницької діяльності та незадекларованих доходів населення Пенсійний фонд щорічно недоотримує близько 2 млрд. грн.

Отже, глибока й затяжна економічна криза породжує тінізацію економіки на

безробіття, що в підсумку кінцево деформує фінансову базу пенсійної системи.

На сьогодні з метою успішного розвитку окремої галузі або підприємства часто звертаються до закордонного досвіду. Що стосується пенсійного забезпечення, то для Європи, як і для інших економічно розвинених країн, характерним є «старіння» населення та, як наслідок, значна частка пенсіонерів. При чому пенсіонери за кордоном забезпечені пенсіями, які дозволяють їм не просто існувати, а й витратити кошти на туризм, розваги. За даними ВТО [2], у США 28% туристів складають особи пенсійного віку, у Європі – 45% осіб «третього віку» подорожують. В Україні про таке більшість пенсіонерів можуть тільки мріяти.

В європейських країнах система нарахування пенсій абсолютно протилежна вітчизняній. Там держава сприяє якомога тривалішому трудовому життю, в результаті чого близько 50% працюючих за кордоном – люди віком за 50 р.

В Україні зроблена спроба збільшити трудовий стаж непільговим категоріям на 5 років. Однак враховуючи те, що середня тривалість життя за кордоном є набагато вищою, ніж в Україні, такий крок не є прийнятним на даному етапі. Найбільш вдалим рішенням у ситуації, що склалася з пенсійним забезпеченням в Україні, може стати перегляд нормативно-правових актів, які регулюють нарахування пенсій по категоріях. Доцільним є встановлення віку (наприклад, 50 років), починаючи з якого, можна претендувати на вихід на пенсію. Також необхідно встановити максимальний розмір пенсій, перевищувати який неможливо. Можна збільшити страхові внески пропорційно заробіткам певним категоріям працюючих (наприклад, державних, силових структур). Збільшити трудовий стаж (наприклад, на 3 роки) для жінок, оскільки в Україні середня тривалість життя жінок переважає над рівнем тривалості життя чоловіків.

В економічно розвинених країнах сформований ринок недержавного пенсійного забезпечення, який ефективно функціонує. Враховуючи подальше збільшення кількості пенсіонерів та тривалості їх життя, в офіційній документації ЄС до 2020 р. [6] поставлено завдання перейти на нові конструкції пенсійних схем: частка пенсійних витрат солідарної системи повинна знизитися з 84% до 64%. В Україні діє закон «Про недержавне пенсійне забезпечення», однак формування такої системи пенсійного забезпечення знаходиться в початковому стані.

На основі викладеного матеріалу можна зробити висновок, що в Україні з пенсійним забезпеченням склалася непроста ситуація. Звичайно, можна дану тему ігнорувати або уникати її гострих кутів, однак проблема не тільки залишатиметься, але в майбутньому буде поглиблюватися. Великий та часто недостатньо мотивований розрив між розмірами пенсій, крім економічних наслідків, створює й соціальну напругу в суспільстві.

Альтернативним рішенням може стати удосконалення та адаптація системи недержавного пенсійного забезпечення, як це поширено в економічно розвинених країнах. Однак в Україні дана система невідпрацьована.

Список використаних джерел:

1. Державний комітет статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
2. Документи Всесвітньої туристської організації (ВТО), рішення її генеральних асамблей. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.world-tourizm.org.
3. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
4. Закон України «Про пенсійне забезпечення». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
5. Организация объединенных наций. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.un.org/ru.